

Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або

замовляйте по телефону:

(0352) 28-74-89, 51-11-41

(067) 350-18-70

(066) 727-17-62

НАТАЛЯ САВЧУК

ДІТН:ПЕРЕК:УНУ

КАМПА:ПЕРША

ЛІТОПИСИ СЕМИСВІТТЯ

Десь у глибинах пам'яті роду на тебе
тисячоліттями чекав твій першосвіт, твоє Семисвіття.
У ті часи на праукраїнських теренах чоловік мало
що важив для богів, людськими громадами верховодили
чуйні берегині та загонисті лярви, а в Дикому Степу
панували птаховичі зі змієвичами та Вражеві діти,
котрі зналися перевертями та лютим мервям.
Але якось берегиня з любові до чоловіка замість доньки,
котра мала успадкувати всю її силу, народила двійню,
вділивши чулості синові. Так у Семисвіття ввійшли
«діти переступу» — напівчулі напівмужні
берегиничі Врода та Волошко.

Рівновагу порушено. Котиться Семисвіття
з теплої долоні Великої Ма як та писанка в безвість.
Чи хто спинить? Чи хтось спиниться?

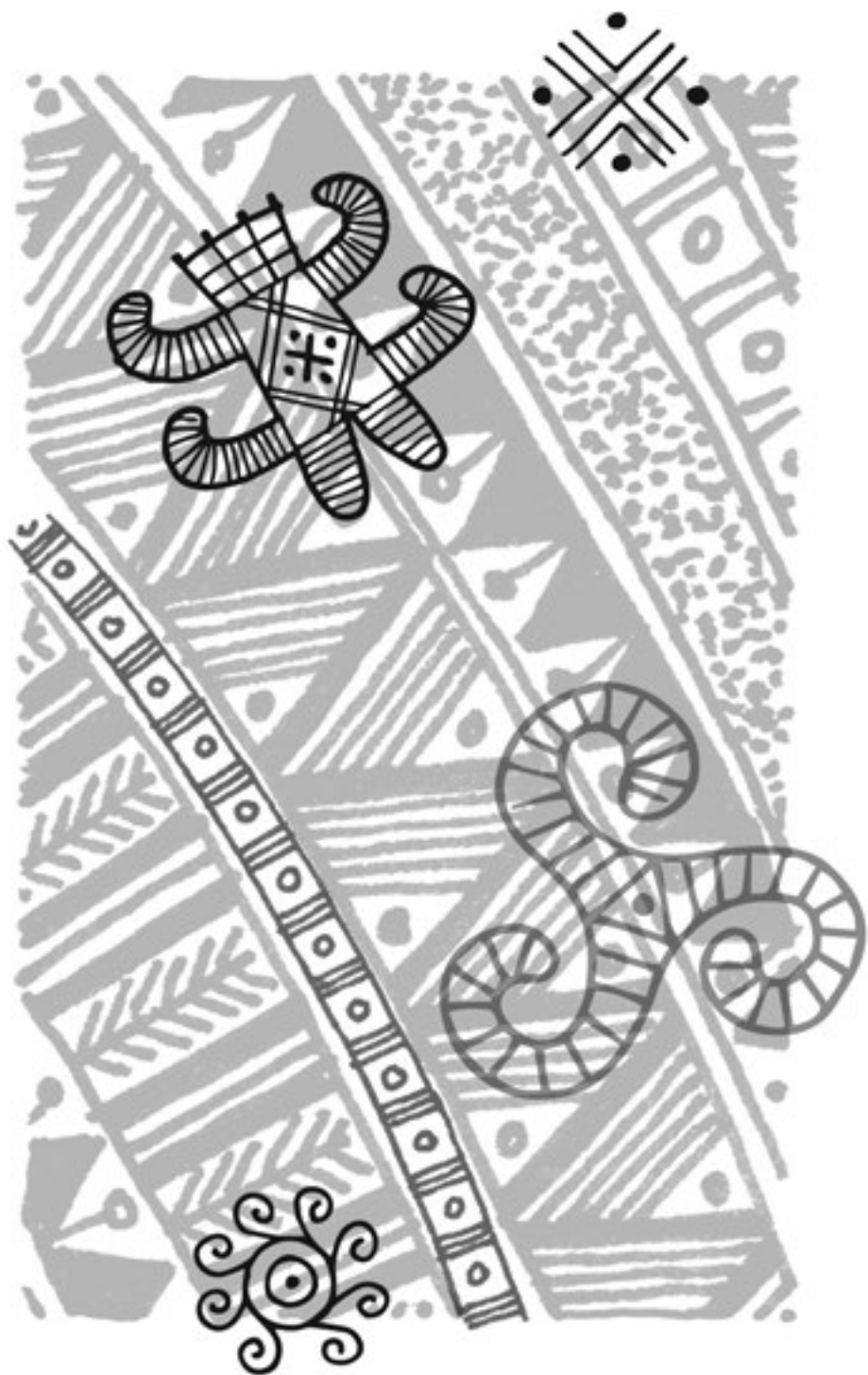
Наталі Савчук вдалося зазирнути у неймовірну глибочінь
українського міфу й донести його до читача живим
і багатобарвним, духмяним. Світ Семисвіття захопить
і прихильників Дж. Р. Р. Толкіна, і шанувальників
Джорджа Мартіна. Стане він також відкриттям
для читачів, залюблених у живу смаковиту
українську мову та міфопоетику.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, 46002, тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com
36ут: (0352) 43-00-46, (067) 3504817
Книга поштою: тел.: (0352) 51-11-41, (067) 3501870,
mail@bohdan-books.com
тел.: (044) 296-89-56; (095) 808-32-79, nk-bogdan@ukr.net

Синові моєму Ярославові,
котрий допитується, чого так,
і Володимирові Рутківському,
який хоче знати, що буде далі ☺.

«Я — Ма-Рінь. Марена Справедливиця.

«Смерть-матінка» — зве мене люддя. Одна я не порушу Слова, не омину, не забуду як та Лета. Бо я і є Слово. Як і ви всі.

Розкручується нитка життя — сила зі со-вісі — прядеться ма-рінь Семисвітня...

Я — Ма-Кош. Макош Подателька.

«Доля-матінка» — каже люддя. А я тягну з ма-ріні тонку нитку духу та намотую на со-вісь. Тягну крізь біль і труд, сміх і любов, аби вирівнялася, аби була доладна.

Розпускається ма-рінь Семисвітня — тчеться життя на новий взір. Взори предковічні...

Я — Ма-Ір. Матір Всеплодюща.

«Матір'ю Сирою Землею» зве мене люддя. Шукає Ірію на свої душі. Вічності та любові. А я сплю. Бо все суще — лишень мій сон. Подесну — Ма-Рінь. По сердечну — Ма-Кош.

Тчеться полотно Семисвітне силою та духом, тішить сон мій незмовкний взір. Сплю. Зводить голови люддя і бачить у тих взорах свій Ірій. Опустить очі — впевниться, що під ним Земля Всеплодюща...»

«В одночасся викотилися ви, діти переступу, на простори Семисвітні, та двома писанками. Як дві долоні ви у матері — різні. Ллється сила її — вода зі жмені...

Розпише вас, діти переступу, Ма-Кош Доледариця різними писачками. А ви ж як серце матері вашої — одне!»

Із «Книги Янової»

ЗАЧИН

У Дар-хаті — камінному стовпі, де і лягти можна хіба скрутившись гадом у туге кільце, Врж так багато надумав усякого, що вже тих думок було йому вище голови. Коли тільки отямився всередині цієї камінної тьми, побитий до самих кісток, довго не міг второпати, що це за світ і хто він сам. Але оті Гарпові безтямні дівки, котрі щодня налітали, та цілили заточеним пір'ям йому межи очі, та обдирали свої лисі шиї в кров, тягнучись, аби таки вдерти йому з тіла ще хоч луски з м'ясом, явно показували, що він усе ще у Цьому, людському світі.

«І чого «у людському»? Він такий само й наш світ — змієвичів і птаховичів... Чого «людський»? «Любий» — то так. А людський...». Згадалося, що те людя вицілює одне одного при кожній нагоді, сплітаючи дихання в одне, аби звірі душ їхніх принюхалися... «Цілуймося на Цім світі, бо на Тім нема чого»...

Вражеві Гарпове поріддя гірко допікало перші літа. А потім уже радів їм. Бо нікого більше — ні малих, ні Вишніх — НІКОГО більше не було. Одні Гарпові дочки оці, що їм повтікали й Тям, і Мисля, коли їх малими він із синами на гвалт пустив... одні вони щодня прилітали та нехай і болем нагадували, що ще живий.

Врж був божем. Тіло йому збувалося ран швидко. І навіть коли погнав геть своїх Тяма та Мислю і подерся як п'яна відьма комином угору тим стовпом до тих Гарпових малих на розтерзання, геть і тоді й очі йому віджили, й м'ясо на кості вернулося, й шкура тільки блискучіша стала.

«Був би той Рарог не таким лютим, міг би просто вбити. Ото як Дива, схарчив би Вишнім, і не мучив. А так — ні жити, ні вмерти! Сам себе не з'їси!»

Враж, Вишні свідки! — був так здичавів із того всього, що сам себе за хвоста вгриз! Ні, не ради забавки. А на всю силу чорної бездонної пащеки першого гада Семисвіття! І нічого. Ні голова йому тим своїм хвостом не вдавилася, ні хвіст кров'ю не зійшов.

Тепер Враж лежав собі у Дар-хаті та спав. Спав непросипним сном, на який здатне хіба щире зміїще, коли воно бож.

Порожні були його сни. Бо віддав душу свою — перстеник — із дурної волі люддю, а тепер та душа забита в мертво дерево. І тому нічого немає Вражеві всередині. Навіть тьми.

Гарпові дівки щодня прилітають до камінного стовпа Дар-хати. З нього видно тільки безмір води довкола і трохи чорного вічно мокрого каменю, на яким той стовп стоїть. Коли прилетіти в пору, коли Сонце, кривлячись, помаленьку переступає через той дурний шпичак, підтягуючи вище матню в широченних сподніх, аби не завезятися, стає видно на самому дні чорні кільця та важку шипасту брилу голови Вража. І скільки б лютої люті не скинули вони на ту дурну голову, буде мало! Навіть коли замість гада ще вив у тім колодязі замашний дядько, весь у патьоках крові й чорних обшматках свого тіла, геть і тоді хотілося його вбивати й убивати! А він щоб жив і жив! Прилітати і бачити, як підкошуються йому ноги й колінкує сліпим кротом у тому чорному колі... змієвичем рветься сам собі зламати людську шию зміїним хвостищем...

Гарпівни цілили йому в мордяку! В оті холодні палючі очі!

Коли б мали Тям, то хоча б знали, за що сходять до того бідака такою люттю. Але вони не мали ні Тям, ні Мислі, а тільки герготали-гелігали радісно, як він вив чи вищав. А тоді летіли.

Та вже й Лета не згадає, скільки минуло, коли так було. Зміїще на дні так засипало залізним пір'ям, що його вже й не видно було! Коли б їм Тям, то б уже тривожилися, що скоро засиплять ту Дар-хату до самого верху і що тоді?!

Сонце теж уже і не блимало для годиться вниз, минаючи ту Вражу кару. Бо геть і Сонцю в тій Дар-хаті видні були тільки кучугури пір'я від Гарпових дівок та й усе.

«Може, він давно скам'янів там під тим залізом, той Враж», — думало собі Сонце та йшло далі.

Воно і цього разу не глипнуло під ноги. Хоча гарпівни метушилися над Дар-хатою, кидали пір'я, аж свист стояв, і галасували як добрий торжок, та тут саме в Чорногорі щось заварилося, і Сонце аж навпочіпки стало та витягнуло шию як той гусак, аби й собі додивитися, що воно там таке. А дарма. Інколи Вишні кидають під ноги найдивнішу різу, а ти в зорях шукаєш Долі.

Гарпові дівки, як уже тьму літ до цього, прилетіли та повсідалися на вичовганій їхніми кігтями цямрині камінного стовпа. Поглипали з усіх боків на своє ж пір'я на дні. Ледачо скинули ще трохи, слухаючи, як залізо б'є по залізові та шкребе каменем, розсипаючись із купи.

Та враз унизу скреготнуло, задзвеніло, забамкало на всі боки й серед їхнього пір'я звелася камінна брила гадової голови. Спроквола відкрилася червона пащека. Блиснули білими місяцями іклища. Метнувся вгору язик. А тоді голова лягла просто на кучугуру залізного пір'я і нагло блиснула до Гарпівен золотим оком.

Це було геть не так, як мало бути, — ота жива голова серед мертвого пір'я.

Гарпівни отетеріли. А тоді розклекоталися, замахали одна на одну крилами, як баби коло горшків... знялися і полетіли.

А Враж їх і не бачив. Як не бачив їхнього різючого гострого пір'я під собою та чорних ослизлих за такі літа стін Дар-хати. Бо там — на іншому боці розкраяного світу, в Чорногорі, його душа раптом ковтнула живого вітру! ...і падала геть — далі від німої чорноти залізного дерева... падала, чуючи ліс, і небо, й скелю живу... Аж її вхопила гаряча долоня та затисла в кулаці.

«Дитя! Дівка! Берегиня?! Рарогова?!!»

У Вража очі розкрилися й блиснули невидюще: «Вишні славні! Що це в тому Семисвітті вариться, поки я сплю!».

Його Доля — грайлива як літавиця і так само непостійна — невдів звідки опинилася на цямрині Дар-хати й тепер крутилася по ній, і так і сяк прикладаючи долоні до очей, аби краще його, Вража, розгледіти.

«Смішна дівка!» — подумав Враж. — «Сюди жоден дуж не ввійде. Навіть Доля».

«От дурне Вражисько!» — думала Доля. — «Хоч би голову вище звів! Я ж привела його Тям і Мислю».

Наче почувши, Враж звів важку голову над залізаччям і побачив, як на товстій косі його Долі, накрепко наверчений на якийсь шпичак так, що тій дівці голова лежала на самому камені, висять його Тям і Мисля, боячись впасти не на нього, а на ті гострі стріли. Враж затулив очі й поспробував із середини своє тіло. А тоді, деручи шкуру в кров, витяг себе на те залізо, аби тим двом перелякам легше було вернутися.

«Ох і дурило ти, Враже!» — було перше, що сказав йому Тям. — «Дурило межисвітнє! Лізь тепер назад! То ті Гарпівни хоч не матимуть чим тебе мучити!».

Але Враж не ліз. Було так славно чути в собі щебетливу Мислю та невмовкний Тям... і душу свою — живою — в гарячому дитячому кулачку.

РАНЯ

Із Правіку, відколи кляте колесо невпинно котиться, обертаючи малим і великим, на Сході вірили, що за Диким Степом лежить темний дикий Захід, котрий не має знання, але таїть силу.

Із Правіку, відколи люди зреклися богів і дорівнялися їм силою, на Заході переказували, що за Диким Степом починається осяяний таємницею Схід, де всі мають щастя задарма.

А ті, котрі жили серед Степу, знали, що світ безкрай мов те Яйце-райце і межею стає тільки Шлях.

Із «Книги Янкової».

❧ ЗАЇНА ТА БУДИМИР ❧

11

У Стрибожі, що стоїть в узголів'ї Славути, де вічний Шум уже не має сили, розсипаючись межи галяв і ланів ясними гаями та дібровами сміхотливими, люди жили як у всіх краях. На жилі дороги в сув'язі стежок і шляхів низалися малі та великі силянки, а в серці того стояв Стрибіж — твердиня-град, обнесена стіною, збережена за спинами гаїв і капищ.

Гаїна, стрибозька берегиня, попоравши удосвіта, лишила хату на домових і, розтрусивши зі сну свою золотоголову доню Вроду та сина Волошка Синьоока, одяглася у святешне та рушила до Мри-гори.

Будимир, відколи прийшов у Стрибіж питати собі долі та впав їй у вічі, жив не лише при її печі, а й при своєму огні —

в кузні. Поставив ту кузню не край дороги, як було заведено, не на торжищі, а на Красногірці біля Прадуба. Та Гаїна чула серцем, що божам то — не вада, й сивіла з Мри-гори теж на те пристала. Тепер на їхній Красногірці вогонь горів незгасно, підтримуваний живою силою кращого в усім краї коваля, її подружжя — Будимира.

Сама Гаїна поряdkувала на Бабиній горі, похилій, вкритій муравою та калиною, вишнями та яблунями самосійними, з джерелами і вербами у підгайку, з липовим гаєм. Любила Гаїна цю теплу, як мамина цицька, гору, де не одне життя стрибозьке зачалось у пахучому п'яному шелесті заросених із ночі трав. Але нині мала йти в Мри-гору на жальник. Бо Лад велів нагадати всьому родові на Тім світі, що на Цім чекають на нові люди та на новий хліб для них.

Сивіла Ярина, що стереже їхні криниці та пахтить своїм трунком на тій горі чи не з вродження світу, казала, що всі вже приходили до своїх — прибрали і, як Лад велить, посадили материнку й барвінки та руту-м'яту межи калинами.

На Мри-горі запалювали кострище не від живого вогню, а від ведогню старої, як цей світ, сивіли. На сторожі коло її хижі, що більше була схожа на зміїну нору, ніж на людську хату, ставав огнищанин із сімома парубками, котрі вже мали три седмиці, Гаїна, берегиня, стелила свою намітку святешню від порога до капища, володър Будимир, чоловік її, готував на капищі жертву мертвому вогневі — мертвий хліб, сухий геть оббитий житній сніп, смачно политий чорною земною оливою, пропахчений так само сухими зіллям, листом і квітом. І як тільки Місяцівна відсувала ляду над срібним небесним колодязем, Хорс срібнотілий стелив білу огненну дорогу з неба до землі, а тоді ступав тихо на намітку та йшов до колодязя-хижі сивілиної. А звідтіль ніс у долонях дрібну сиву мишку — сивілин ведогонь. А та миша мала в писку одну-єдину синю жарину від печі самого Пекленця. Ось так на Мри-горі запалювали вогонь.

Нині Гаїна зібралася як слід: взяла хліба й солі, свіжого сиру та масла, крашанок червоних і семибарвних, і писанок чорно-білих поминальних. І як тільки Зоря прочинила небо, пускаючи на водопій золоті Сонцеві коні, прочинила й вона двері та ступила за поріг хати на гулицю-гуляйницю.

У веснянім вранішнім мареві з прочинених хат срібно ступали на світ божів матері, ведучи за собою своїх чоловіків, дочок із приймаками, відданиць із сестрами-політками та синів. Кожна мала в руці вузлик із частуванням, кожна гордо несла свою ткану мережану намітку — сув'язь білого світу в головах. Бо то Ма веліла, щоб жінки тримали на собі весь білий світ, а чоловіки були їм опорою та підмогою.

«Коли б той хліб так ясно сходив, як на заміс обіцявся», — гірко подумалося Гаїні, бо її Будимир геть і сей день не став їй по сердечну руку, а палив огонь ще з ночі у своїй кузні, і лютий гук його молота чувся як Перунове било. «Воно наче й по Праву, та не до Ладу. Бо міг би лишити вогонь на малого Вітройка чи огневиць попросити і йти ниньки поряд... А так лише малі Врода та Волошко босими ноженнями збивають росу на споришах позад неї».

Ставши серед вулиці, Гаїна низько вклонилася матерям під хатами, тоді — дорозі-битому шляхові позад себе. А тоді гукнула: «Тут уся моя родинонька, поряд моя дитинонька, а в Мри-горі моя мати, чи йметься їй спочивати?!». Врода малими руками дістала з торби келишок, а Волошко налив трохи меду з глека, що тримав при собі. Гаїна випила і всі матері з нею. «Хай Ма веде, бо шлях знає, хай рід мені поєднає!» — гукнула Гаїна вже так, щоб аж відлунило, і рушила до Мри-гори, а за нею ключем потяглися родини з усього Стрибожа.

Вони поволеньки йшли з долини в гору, а Сонце викочувалося їм назустріч. І стрибожчани виходили з тіні білі та аж лискучі — усім родом своїм під Сонце й божі. Й так само у Мри-горі з тіні до світла підводилися зі спочинку їхні відійшли родичі. Сонце вистелило білими рушниками землю і наче життя, зачатє в яйці, просвітилися лица тих, що спочили по важкій праці.

Тож, коли переступили Поріг, жальник стояв увесь осяяний, налитий світлом по самі вінця, як чаша медом. Тонув жальник у трепеті манюніх листочків і нових трав, і цвіту, в гукові Будимирової кузні, в солодкому димові, що вився неспішно із замшілої, як та лісова пащека, селі сивіли Ярини. І в тім світлі, у тім мреві світу горішнього світ нижній піднявся, як весняна вода в землі здійсмається, і став тут. І кожна матір знайшла свою матір, і луння злилося з відлунням! І червоні крашанки покотилися могилами, і веселкові-семибарвні, і чорні, рясно прошкрібані різами, що їх мали на тім світі потім спокійно розібрати,

хто тут народився, і як оженився, і чим душа кому болить, і чим тішитися, і яка поміч кому тра.

Гаїна стояла над своєю мамою Радомирою і не могла надивитися в її сині очі, що й на тім світі не втратили свого сяєва, на її коси срібні.

— Мамо-мамо! Не забудьте ж бабуні хлібця-солі дати, — Врода аж ногою об землю тупала, що скам'яніла мати замість нагодувати тогосвітніх, буде на них витріщатися, як минулого року, а тоді знову не вродить і батько буде сердитий, а мати на нього цитькатиме.

Та Волошко вже її випередив: він лив мед на могилу і твердим, як у батька, та все ще писклявим голосом приговорював: «Їжте, пийте, спочивайте та нам добром повертайте!».

«Та то ж не чоловіче діло — до мертвих говорити!» — спам'яталася Врода і собі заходилася лупити крашанками об пам'ятний камінь і краяти паляницю, міцно притисши її до грудей. Тут і Гаїна дійшла Тяму, бо Радомира сміялася, п'ючи з долоні мед, що тік їй згори аж за пишну пазуху. І Гаїні стало на душі солодко, бо в обох її дітваках ясно горіли сині бабині очі, хоч і під рудими огненними батьковими чубами.

«Родителі наші, йдіть до нас їсти каші!», «Родичі наші щирі, йдіть до нас на хліб-сіль», «Мамцю моя ріднесенька, ось смета-на білесенька, а яечка, як сонечко, йдіть сьогодні до донечки!» — чулося по всьому жальнику. Та потроху Сонце скочувалося долу і тінь змивала рідні обриси з цього світу. І матері вже одна по одній підводилися з колін і низько вклонялися тим, хто тримав їх на своїх плечах: «Наші рідні, не поминайте лихом, бо чим хата багата, то тим і рада...».

Розходилися як хто хотів. Діти бігли як горобці, шукаючи смачного та веселого. Дівки на порі громадилися збоку, бо вже з Великодня в Стрибожі товклася купа напитувальників і готувалися грати в «гори-дуба». А парубки стрибозькі, котрим по обжинках іти геть, сумно, а хто і з цікавістю дивилися на ті грища. Бо так Рід завів, що як доростять матері своїх синів до парубоцького віку, а дівки — до чоловічої моці, настає час їм іти напитувати собі доброї долі та теплої печі деінде у чужих бабів і дівок.

Гаїна підкликала Дубка, крепкого парубійка з сусідів:

— Ти б не облизнів їв, а домовився б із піддівками, та свою забаву влаштували, бо на одних розглядинах не дуже вивчишся.

— Ваша правда, матінко, — і лише залопотіло за ним.

А вона ще до сивих сутінок сиділа на жальнику.

«Багато цього року любистку та барвінку, більше за материнку... Це недобре, бо то на дівочих могилах... Виходить, багато вмерло, не ставши матерями й разу...», — думалося Гаїні. А про те, скільки сліз виплакала берегиня стрибозька золотокоса на маминій могилі, лише Вишні знають. Та як зайшов у Стрибіж отой рудовусий коваль Будимир, не мало її серце спокою, а голова Тяму. Наче який перелесник зурочив. Була б Гаїна простою бабою, пішла б шукати берегині на ту біду. Але вона сама була берегинею! На її чуття і Пал із Припекою, що можуть пристрасть розпалити й у камінній ступі, не мали би ради. Та все оте хвалене чуття торочило лишень одне: «ось той муж, що годен твоєї хати», «найшовся кілочок і на твій віночок», а то й ще що смачніше казало. І хоч лякало Гаїну оте її безтям'я, таки покликала Будимира до своєї печі. І ходила по тому Стрибожем як те Сонце — аж земля під п'ятами припікалася. Так розцвіла, що й лярві Чаруні завидки ледь вуха не пообгризали, поки від них відцуралася.

Був той Будимир зайшлий чоловік. Казав, що й поза краями чимало блукав Семисвіттям й матері-роду свого не знає, бо виріс при вознях, що ото торгують скрізь і одної землі не тримаються. Та Гаїна враз учула, що він дажбожого роду. І то не тільки тому, що був рудий як літнє Сонце й очі мав сині як у божичів. Ні. У його осерді грала золота тепла сила, що може бути лише у крайових.

Та не мав Будимир звичаю жити по-крайовому. Все йому на чоловічий лад ішлося. На що вже малість — під Гаїнину макітру чуприну врізати — й того не тримався: як прийшов у Стрибіж зі своїм рудим чубом-«селезнем» на голій, як макогін, шишкатій голові, то так і ходив. Тільки у вуса чмихав. Але Гаїну любив щиро та сильно. Так сильно, що коли вона отяжеліла під ним, то зважилася на нечуване для берегині діло — вчинила переступ, що його жодна берегиня не чинила — пройшла Веселці попід крилами та власною волею замість дівки-одиначки, заступниці маминої, вродила двійко — первістку свою Вроду Рудогривку та сина Будимирового — Волошка Синьоока, вділила тому хлопаку сили, що її в наступниці своєї, доні кровної врізала.

Із розмислу Сварги і силою Роду велося, що первістка у чуйної — дівка-одиначка, мамина заступниця, в яку божі всю її силу та чуття переливають, аби визріла нова берегиня, аби мали Вишні на кого вагу намисля крайового перекласти. То вже інші дівки чуйної родилися хіба спритнішими та здоровшими за бабські діти. А щоби берегиня хлопця вродила — то й геть про таке не чув ніхто, бо тих чоловіків по світу як бур'янів — топчи не витопчеш — аби на їх приплід силу берегинину тратити!

Та Будимирові було все те впоперек Тяму і не до Мислі. Будимир хотів сина — як роса Сонця — хай би вмерти, аби зійшло! А Гаїна хотіла лише, аби Будимир стелився при ній як лан при воді. Так і вродилися її незволени діти з великої хоті та малого тямю.

Лементу було по всіх краях! Бо нечувана й страшна то була справа, аби берегиня — оборонниця та заступниця крайових, чуйна вроджена, — задля свого любака, задля чоловіка, що їх сіється Семисвіттям, як осоту грядкою, пішла впоперек Сварги й Роду. Не могли божі лишити ТАКЕ поза очима! Тепер усій її країні, скільки тої берегині чуття покривало, від тих дітей не буде ні ласки, ні ради! Тому й матері стрибозькі не могли прийняти те, бо мали дочок і мусили дбати на їхню долю. Тож не було чого Гаїні чекати з тим переступом добра ні від божів, ні від людей. Але, поки була тяжка дітьми, про те не думала.

Та не встигли її синьооки побачити Сонце, Водола, берегиня з Макошина, присилувала людей забити Гаїну з її виродками до діжі та викотити в Славуту, аби вже сама Дана їм раду дала.

І були б кинули. Та Будимир, божам дякувати, гукнув про Правий бій.

Той звичай увів, кажуть, сам Рарог, як побачив, що діти його від Стриги та від Сварги не здатні поладнати між собою. Аби не могла ніяка громада взяти верх чи присилувати чийогось одинокого Права (бо ж і діти знають, що десять жаб солов'я перекричать!), стали гукати про Правий бій, аби міг кожен стати проти всіх, заклавши своє життя за іншого. Але на пам'яті Гаїни, її матері та баби з прабабою, ніколи в Стрибожі такого не робилося. Бо матері не досварювалися до того, аби своїм життям важити, а чоловікам при них велося як при рідній мамці, то теж не мали чого Права шукати.

Але Будимир гукнув про Правий бій. І заставив своє життя за троє.

